

УДК 317:11.78

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-206-193-197

ПРИСЯЖНИЙ Віталій Вікторович –
аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти
Центральноукраїнського державного педагогічного
університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9625-4319>
e-mail: attorney2506@gmail.com

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ ЗАСОБАМИ СЛУХАННЯ МУЗИКИ У РЕФЛЕКСІЯХ СУЧАСНИХ УЧЕНИХ

Пріоритетна роль у розвитку творчої особистості належить музичному вихованню і одним із найважливіших завдань, що постає перед педагогом в закладі загальної середньої освіти є музично-естетичний та творчий розвиток особистості, формування музичних здібностей.

У статті розкриті окремі аспекти музичного сприймання та його місце і роль у формуванні творчої особистості у рефлексіях сучасних учених.

Аналіз сучасних музично-педагогічних досліджень свідчить про зростання уваги вчених до проблеми формування музичного сприймання школярів. Нагромаджено значний науковий і фактичний матеріал, який безпосередньо чи опосередковано відбиває її різноманітні грані. Загальноновизначеним стало положення про головну роль музичного сприймання для формування усіх видів музичної діяльності й музичної культури в цілому (С. Абдулін, О. Апраксина, Н. Ветлугіна, Д. Кабалецький, О. Ростовський, В. Черкасов та ін.).

Дослідження закономірностей музичного сприймання та його розвиток є одним із найважливіших напрямків у теорії та практиці музичного виховання. До теперішнього часу музикантами-педагогами та психологами накопичені дані, які стосуються специфіки музичного сприймання, закономірностей його формування в процесі ціленаправленого навчання дітей. У рефлексіях сучасних дослідників простежені різноманітні аспекти цього складного виду діяльності, котрі стосуються цілісності та образності музичного сприймання, його зв'язку з відповідними здібностями, вміннями та навичками.

Аналіз наукових досліджень засвідчив, що формування музичного сприймання школярів є провідною проблемою сучасної музичної педагогіки. Вчитель музичного мистецтва має розвинути чутливість дітей до музики, ввести їх у світ краси й добра, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань. Великого значення у цьому процесі набуває вмільна й цілеспрямована музично-виховна робота вчителя.

З'ясовано, що недостатньо розкриті у науковому дискурсі закономірності, принципи і методи формування музичного сприймання, умови, які забезпечують естетичне осягнення музичного мистецтва, не повністю з'ясований механізм впливу музики на дітей, можливості його педагогічного опосередкування тощо.

Ключові слова: музичне сприймання, творче слухання, особистість учня, музика, рефлексії учених.

PRYSYAZHNYI Vitaly Viktorovych –
a graduate student of the Department of Pedagogy and
Special Education of Volodymyr Vynnychenko
Central Ukrainian State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9625-4319>
e-mail: attorney2506@gmail.com

FORMING A CREATIVE DEVELOPMENT OF SPECIFICITY BY THE TECHNIQUES OF LISTENING TO MUSIC IN REFLECTIONS SUCCESSFUL EDUCATIONS

The priority role for the development of creative specialty lies in musical development and one of the most important tasks, which stands before the teacher in the pledge of the main middle education - musical and aesthetic and creative development of specialty, the formation of musical zdbnosti.

In the article, there are some aspects of musical spriymanya and yoga space and the role of molding creativity in the reflections of modern scientists.

An analysis of the current musical and pedagogical studies should be noted about the growing respect of students to the problem of shaping the musical acceptance of schoolchildren. Significant scientific and factual material is heaped up, which is without a middle and indirectly in the middle, breaking through various facets. The main significance was the provision about the main role of musical spriymannya for shaping the current musical activity and musical culture as a whole (Y. Abdulin, O. Apraksina, N. Vetlugina, D. Kabalevsky, O. Rostovsky, V. Cherkasov and in.).

The study of the regularities of musical inspiration and its development is one of the most important directions in the theory and practice of musical development. Until now, musicians-teachers and psychologists have accumulated data, like the specifics of musical reception, the laws of yoga molding in the process of purposeful education of children. In the reflections of the present-day past stories, there are various aspects of this folding kind of activity, which are worthy of the wholeness and figurativeness of the musical spriymannya, and the connection with the vibratory vibrances, the mentions and the habits.

The analysis of scientific findings is remarkable that the formation of the musical inspiration of schoolchildren is a real problem of modern musical pedagogy. A teacher of musical art can raise the sensitivity of children to music, introduce

them to the world of beauty and goodness, bring life-giving music into the life of human feelings and experiences. Of great significance to this process is the teacher's musical and spiritual work.

It is clear that the scientific discourse lacks insight into the laws, principles and methods of shaping the musical spryimmann, think, as if it were safe to esthetically exalt the musical art, not to explain the mechanism of the injection of music on children, the possibility of pedagogical mediation in the middle.

Key words: musical spontaneity, creative hearing, specialty of learning, music, reflections of scientists.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сьогодні перед освітньою системою України постають нові завдання, великого значення набуває виховання творчої особистості, розвиток її здібностей, створення умов для розкриття креативності як важливої складової її формування. Пріоритетна роль у розвитку творчої особистості належить музичному вихованню і одним із найважливіших завдань, що постає перед педагогом в закладі загальної середньої освіти є музично-естетичний та творчий розвиток особистості, формування музичних здібностей [2].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Внесок вітчизняних освітян у розв'язання питань музичного виховання розкрито в роботах Л. Іванової, О. Олексюк, Г. Падалки, С. Морозової, С. Процика, Є. Федотова, Н. Роман, В. Черкасова, І. Фрайта та інших. Різні аспекти проблем музичного виховання дітей та молоді розглядали Г. Дідич, Г. Гейченко, О. Єременко, Л. Гончаренко, О. Ляшенко, Л. Масол, О. Михайличенко, Г. Николаї, А. Растригіна, Т. Стратан-Артишкова та ін.

Мета статті – розкрити окремі аспекти музичного сприймання та його місце і роль у формуванні творчої особистості у рефлексіях сучасних учених.

Виклад основного матеріалу дослідження. Музичне мистецтво – яскравий та незамінний засіб формування цілісної особистості людини. Музика і пов'язана з нею діяльність можуть визвати в людині особливу потребу, бажання спілкуватися з нею, а по мірі можливості й «мислити» в ній (термін Д. Кабалевського). В цьому полягає естетичний аспект музичного виховання і тільки в умовах створення естетичної атмосфери успішно здійснюється всебічний розвиток особистості.

У процесі музичного виховання особливо успішно формуються моральні якості підростаючого покоління. Видатний педагог ХХ ст. В. Сухомлинський називав музику могутнім засобом естетичного виховання. Він вважав, що вміння слухати і розуміти музику – одна з елементарних ознак естетичної культури, без якої неможливо уявити цілісного повноцінного виховання [4].

Уміння творчо мислити, творчо підходити до слухання музики не є вродженою якістю. Пізнавально-творчі можливості учнів розвиваються в активній музичній діяльності, у цілеспрямованому аналізі музичних творів,

адже лише власна діяльність є запорукою глибоких переживань і роздумів, яка формується під впливом музичного мистецтва, а також художній досвід, пов'язаний із виконанням музики. Це дає змогу розглядати сприймання як основу засвоєння школярами втіленого в музиці досвіду естетичного ставлення до дійсності. Тому головним завданням музичного виховання учнів є формування активного, творчого сприймання музичних творів [1].

Проблема формування творчого розвитку особистості засобами слухання музики привертала й привертає увагу багатьох дослідників. Вона знайшла своє відображення у працях педагогів 20-х та 30-х років: Б. Асаф'єва, П. Блонського, З. Кодая, К. Орфа, С. Шацького, Б. Яворського, Спираючись на їх досвід, який був збагачений наступним розвитком науки про навчання та виховання дітей, кращі педагоги на чолі з Н. Гродзенською, М. Румер, В. Шацькою, продовжували теоретично й практично розвивати принцип творчого розвитку дітей та молоді.

Формування музичного сприймання школярів є провідною проблемою сучасної музичної педагогіки. Вчитель музичного мистецтва має розвинути чутливість дітей до музики, ввести їх у світ краси й добра, відкрити в музиці животворне джерело людських почуттів і переживань. Великого значення у цьому процесі набуває вміння й цілеспрямована музично-виховна робота вчителя.

Насамперед доцільним було б уточнити сутність поняття «музичне сприймання». У науково-методичній літературі різних років воно використовувалося поряд із поняттям «слухання музики», «пояснення музики», «відображення музики» тощо.

Поняття «музичне сприймання» означає спрямування сприймання на «осягнення і осмислення тих значень, якими володіє музика як мистецтво, як особлива форма відображення дійсності, як естетичний художній феномен» [3, с. 91].

Термін «сприймання» має два значення. У першому значенні це образ предмета, який виникає в результаті сприймання, у другому – процес формування цього образу [5]. Ми використовуємо цей термін у другому значенні, як процес формування музичного образу у свідомості слухача.

Музичний образ, подібно будь-якому іншому художньому образу, своїми специфічними засобами узагальнено створює явище дійсності. Для музичного мистецтва цими засобами є система інтонацій, розміщених у чіткій логічній послідовності, на основі яких виникає взаємопов'язаний виклад музичної тканини, тобто теми основного елементу образу в її розробці. Це логічно обумовлене об'єднання музичних символів і є об'єктом сприймання. Під його впливом у суб'єкта виникає музичний образ [1].

Проблема формування музичного сприймання має глибоку історію. Нагромаджено величезний обсяг теоретичного й емпіричного матеріалу, що призвело до виникнення у ХХ ст. науки про музичне сприймання, яка на сучасному етапі виступає як наука про закономірності процесу формування та функціонування суб'єктивного музичного образу.

Проблема формування музичного сприймання у школярів не є новою. Вона в тій чи іншій мірі розкривається в низці наукових доробок вітчизняних учених, з-поміж яких слід назвати Г. Дідич, М. Гейченко, Л. Масол, Г. Падалку, О. Ростовського, О. Рудницьку, О. Щолокову та ін., в роботах яких розглядаються психологічні, педагогічні та музикознавчі аспекти музичного сприймання, підкреслюється його роль у загальному і музичному розвитку особистості, окреслюється орієнтовний зміст музичного матеріалу, на якому успішно здійснюється робота з школярами різних вікових груп, розробляються основні методи виховання музичного сприймання.

Теорія музичного сприймання була сформована на перетині багатьох наук: естетики, соціології, мистецтвознавства й музикознавства, фізіології, психології, педагогіки тощо. Ідеї цих наук, взаємодіючи в контексті теорії музичного сприймання, плідно впливають на розробку проблем музичної педагогіки. Такими є, наприклад, психологічне вчення про етапне формування перцептивних образів як процесу розгортання їх внутрішньої «просторової метрики», ідеї Б. Асаф'єва про інтонаційно-процесуальну природу музики, про побудову музичних творів у зв'язку з їх спрямованістю на слухача (В. Медушевський), мелодичну активність слуху (О. Костюк) тощо.

Як зазначав О. Костюк, центральною психологічною ідеєю при дослідженні музичного сприймання є розуміння його як особливої внутрішньої дії [3]. Це спонукає до осмислення і конкретизації на музичному матеріалі сучасної психологічної теорії перцептивної діяльності (О. Запорожець, В. Зінченко, О. Леонт'єв, Б. Ломов та ін.); дослідження музичного сприймання як

саморегульованого процесу, підпорядкованого властивостям об'єкта сприймання (музичного твору) чи процесу; переведення одержаної перцептивної дії із зовнішньою предметною і співучасті в ній «ідеалізованого досвіду суспільної практики» (О. Леонт'єв).

Деякі дослідники, а саме В. Белобородова, на основі вивчення літературних джерел, результатів експериментальних досліджень та практичних спостережень визначили п'ять головних структурних компонентів музичного сприймання, які складають його психологічний механізм: емоційний відгук на музику: музичний слух; мислення; пам'ять; здатність до творчості.

Кожний з названих компонентів є самостійним розділом психології, багатоскладовим поняттям, може вивчатися в різних аспектах. У той же час, всі вони входять до поняття музичного сприймання та є його складовими.

Сприймання окремих елементів музики (мелодії, ритму, тембру і т. ін.) не означає сприймання художнього музичного образу. Для такого сприймання необхідна емоційно-естетична реакція слухача, а також активна діяльність мислення (на основі вже складених музичних уявлень та знань про музику) і пам'яті. Внаслідок цього кожен із компонентів музичного сприймання є необхідною діючою частиною процесу музичного сприймання, і ні один із них не може бути з нього виключеним без шкоди для самого сприймання.

Дослідження закономірностей музичного сприймання та його розвиток є одним із найважливіших напрямків у теорії та практиці музичного виховання. До теперішнього часу музикантами-педагогами та психологами накопичені дані, які стосуються специфіки музичного сприймання, закономірностей його формування в процесі ціленаправленого навчання дітей. У працях О. Апраксіної, В. Белобородової та ін. простежені різноманітні аспекти цього складного виду діяльності, котрі стосуються цілісності та образності музичного сприймання, його зв'язку з відповідними здібностями, вміннями та навичками.

Музичне сприймання органічно пов'язане з такими елементами художньо-естетичного досвіду людства, як естетичний ідеал і художній образ, естетичний смак і художній стиль, естетичне почуття і художнє мислення.

На психологічному рівні сприймання ми стикаємося не лише з безпосереднім почуттєвим ефектом від твору, а й з його розумінням ушливу музики в цілому. Дослідження психологів доводять, що одна й та сама музика сприймається по-різному навіть тими слухачами, які мають подібні індивідуально-психологічні характеристики. Отже, тут стає зрозумілим важливість іншого

чинника – музично-слухового та життєвого досвіду слухача, набутого його асоціативного фонду. А це вже не фізіологічний чи психологічний, а соціологічний рівень.

На цьому рівні на перший план виступають особливості не окремих слухачів, а цілих груп, об'єднаних подібним ставленням до музичного мистецтва, більш-менш однаковим досвідом спілкування з ним. Таку приблизну спільність мають, зокрема, й учні відповідного класу закладу загальної середньої освіти.

Аналіз педагогічних досліджень, присвячених проблемі формування музичного сприймання та його впливу на загальний музично-естетичний розвиток особистості доводить, як змінювалися підходи вчених залежно від методологічної схеми розуміння природи музичного сприймання. Зокрема, підхід до сприймання як засобу досягнення акустичних якостей і закономірностей музичного твору (М. Гарбузов, О. Володін, Ю. Регс,) зумовив відповідне педагогічне спрямування на розвиток у дітей здібностей, безпосередньо пов'язаних з сприйманням акустичних і конструктивних сторін музики.

Розуміння сприймання як діяльності, у результаті якої у слухачів формується звуковий образ твору, зумовило орієнтацію педагогів на розвиток музично-слухових уявлень, на засвоєння учнями окремих властивостей музики – звуковисотності, ладу, тембру, динаміки, гармонії тощо (Ю. Алієв, Г. Рігіна). Новий методологічний підхід до проблеми музичного сприймання пов'язаний з дослідженнями О. Костюка, Л. Мазеля, В. Медушевського, С. Назайкінського та інших, які ґрунтуються на інтонаційній теорії Б. Асаф'єва. У цьому закладено важливий методологічний орієнтир музичного виховання: навчити дітей розумінню музики як мистецтва інтонованого змісту, що функціонує в загальній системі естетичних відношень. Вчені виходять з того, що інтонаційна належність музики до певної епохи визначає різноманітні комунікативні можливості музичного мистецтва. Звідси логічно випливає підхід до музичного сприймання як художнього спілкування слухача з музикою. У педагогічному аспекті цей підхід визначив увагу до виховання здатності до емоційно-образного сприймання музики з опорою на інтонаційно-образний досвід дітей, розкриття життєвих зв'язків музики.

Аналіз сучасних музично-педагогічних досліджень свідчить про зростання уваги вчених до проблеми формування музичного сприймання школярів. Нагромаджено значний науковий і фактичний матеріал, який безпосередньо чи опосередковано відбиває її різноманітні грані. Загальновизначеним стало положення про головну роль музичного

сприймання для формування усіх видів музичної діяльності й музичної культури в цілому (Є. Абдулін, О. Апраксина, Н. Ветлугіна, Д. Кабалевський, О. Ростовський, В. Черкасов). Встановлена пряма залежність рівня музичної вихованості від розвитку здатності до сприймання, розуміння мови й образів музичного мистецтва.

У сфері дитячого музичного виховання визначальною стала думка про те, що єдність співу – сприймання є природною основою формування в особистості здібностей до виконання і слухання музики (С. Антасова-Букова, Н. Ветлугіна, В. Белобородова, Р. Зінич, Ю. Юцевич та ін.).

Важливим є висновок Н. Ветлугіної про те, що розвиток музичної сприйнятливості не є наслідком вікового дозрівання людини, а забезпечується цілеспрямованим вихованням, підпорядкованим на різних вікових етапах загальними закономірностями, реалізація яких має відповідати специфіці кожного з цих етапів [1].

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Отже, можемо зробити висновок, що визначені шляхи досягнення музично-виховної мети не завжди ефективні й дійові, і що проблеми, які при цьому виникають, лежать не стільки у площині практики, скільки в площині теоретичного осмислення процесу музичного сприймання. Зокрема, недостатньо розкриті у науковому дискурсі закономірності, принципи і методи формування музичного сприймання, умови, які забезпечують естетичне досягнення музичного мистецтва, не повністю з'ясований механізм впливу музики на дітей, можливості його педагогічного опосередкування тощо.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Сприйняття музики: Сб. ст. / Ред.-сост. В. Максимов. М.: Музыка, 1990. 156 с.
2. Концепція 12-річної середньої загальноосвітньої школи. *Освіта України*. 2000. № 18. С. 12–20.
3. Музичне сприйняття як предмет компетентного дослідження : Сб. ст. / Сост. А. Костюк. К.: Муз. Україна, 1999. 167 с.
4. Сухомлинский В. А. Як виховати справжню людину. М.: Педагогика, 1990. 134 с.
5. Філософський словник / За ред. В. І. Шинкарука. К.: УРЕ, 1986. 345 с.

REFERENCES

1. Spryunnyatty muzyky (1990) [Perception of music]: Sb. st. / Red.-sost. V. Maksymov. M.: Muzyka. 156 s.
2. Kontseptsiya 12-richnoyi seredn'oyi zahal'noosvitn'oyi shkoly (2000) [The concept of a 12-year secondary comprehensive school]. *Osvita Ukrainy*. № 18. S. 12–20.
3. Muzychne spryunnyatty yak predmet kompetentnoho doslidzhennya (1999) [Musical

perception as a subject of competent research]: Sb. st. / Sost. A. Kostyuk. K.: Muz. Ukrainy. 167 s.

4. Sukhomlinsky, V. A. (1990). *Yak vykhovaty spravzhnyu lyudynu* [How to raise a real person]. M.: Pedahohyka. 134 s.

5. *Filosof's'kyu slovnyk* (1986) [Philosophical dictionary] / Za red. V. I. Shynkaruka. K.: URE. 345 s.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ПРИСЯЖНИЙ Віталій Вікторович – аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх фахівців музичного виховання.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

PRYSYAZHNYI Vitaly Viktorovych – a graduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University.

Scientific interests: professional training of future specialists in music education.

Стаття надійшла до редакції 10.10.2022 р.

УДК 377.8.015.3.016

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-206-197-201

РАДЧЕНКО Марія Русланівна –

аспірант кафедри педагогіки та спеціальної освіти Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8897-1343>
e-mail: mariyabarbulat@gmail.com

АКМЕОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА: ОСНОВНІ УМОВИ ДЛЯ ПРОФЕСІЙНОГО САМОВДОСКОНАЛЕННЯ ТА САМОРОЗВИТКУ

Завдання майбутнього педагога – досягнення найвищого ступеня розвитку, а саме акмеологічного самовдосконалення та саморозвитку. Основу такого розвитку складають саморозвиток, самоосвіта, самоорганізація, самоконтроль, самореалізація творчого потенціалу, саме це ми розглядаємо в статті як «акме». З огляду на мету дослідження, в роботі ми звернули увагу, що акмеологічний розвиток педагога починається в період здобуття професійної освіти та продовжується протягом усієї професійної діяльності.

У статті розкривається сутність акмеологічного підходу у підготовці майбутніх педагогів. Дано визначення та проаналізовано поняття «акмеологічний розвиток» майбутнього педагога. З урахуванням мети дослідження, розкрито ті аспекти акмеологічного розвитку, котрі ведуть до самовдосконалення та саморозвитку особистості майбутнього педагога. Зокрема, описано такі характеристики акмеологічного розвитку як: акмеологічний потенціал (котрий характеризує творчу готовність майбутнього педагога до професійної діяльності та самовдосконалення), акмеологічна компетентність (як найбільш оптимальний результат акмеологічного розвитку на етапі становлення педагога в період навчання у ВНЗ) та акмеологічна культура (котра зумовлює становлення людини як цілісності, продуктивності її само здійснення).

В роботі описана структура акмеологічної культури, до якої входять ментальний, ціннісний та креативний структурні компоненти. Ми розглянули функціональні компоненти, котрі обумовлені цілями та завданнями, які покликана вирішувати акмеологічна культура. Певний функціональний компонент забезпечує виконання одного завдання та сприяє більш продуктивному вирішенню інших, покладених на інші функціональні компоненти, зокрема: когнітивний, мотиваційно-цільовий, емоційний та операційний.

В статті представлено окремі складові елементи індивідуально-професійного саморозвитку майбутнього педагога, такі як: адекватна оцінка педагогом рівня свого професіоналізму, прагнення до постійного самовдосконалення та інші.

Ключові слова: акмеологічний розвиток, акмеологічна акмеологічний потенціал, акмеологічна компетентність, акмеологічна культура, самовдосконалення, саморозвиток майбутнього педагога.

RADCHENKO Mariia Ruslanivna –

a graduate student of the Department of Pedagogy and Special Education of Volodymyr Vynnychenko Central Ukrainian State Pedagogical University
ORCID: <http://orcid.org/0000-0001-8897-1343>
e-mail: mariyabarbulat@gmail.com

ACMEOLOGICAL DEVELOPMENT OF THE FUTURE TEACHER: BASIC CONDITIONS FOR PROFESSIONAL SELF-IMPROVEMENT AND SELF-DEVELOPMENT

A teacher is a socially active individual, capable of purposeful and conscious self-improvement, free life self-determination and creative self-realization in the profession. The choice of optimal means of influence on personality formation directs the future teacher to achieve the highest degree of development, namely acmeological self-improvement